

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde (7. Sınıf) Sunuş Yoluyla Öğretim Stratejisi Aracılığıyla “Cennet” Kavramının Öğretimi

Arş. Gör. Abdullah ŞAHİN*

Özet

Dilde bulunan kavram ve semboller, insan düşüncesini büyük ölçüde etkilemekte, insanlar kavramlar sayesinde düşünüp, fikirler ortaya koymaktadır. Eğitim-öğretim çoğu zaman kavram öğretimidir. Bir konuda bilgileri düzenleyen ve birleştiren şeyler kavramlardır. Din öğretiminde de kavram öğretimi, bireyde dini bilinç oluşması ve dinin doğru bir şekilde öğrenilmesi açısından oldukça önemlidir. Dinde, öğretimi yapılan somut, soyut pek çok kavram vardır. Bu kavramlardan birisi de ahiret hayatının safhalarından olan, iyilerin ödüllendirileceği yeri ifade eden; “cennet” kavramıdır. “Cennet” kavramının öğretimiyle, öğrenciler dünyada yapılan her işin bir karşılığı olduğunu, yapılan iyiliklerin ödüllendirileceğini fark eder ve iyi davranışlar yapmaya teşvik edilirler. Bu çalışmada “cennet” kavramının, sunuş yoluyla öğretim stratejisiyle örgün din öğretimine konu edilmesi, planlama ve uygulama aşamalarıyla birlikte ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, din öğretimi, kavram, cennet, sunuş yoluyla öğretim stratejisi.

Abstract

The symbols and concepts in a language have a great impact on human thought, as people think with concepts, and put forward ideas based on these. Education is mostly based on the teaching of concepts. Concepts are the building blocks that collect and organize information. The teaching of concepts with in religious education is vital for creating a religious comprehension for the individual, and to grasp religion in the right manner. In religious studies, both concrete and abstract concepts exist. One of these concepts is “para-

* KSÜ İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.

dise,” one of the stages in the hereafter, in which the righteous are rewarded for their good deeds. By the "Paradise" with the concept of teaching, students are aware to be reward for all the work done in the world and they will be rewarded those good and they are encouraged to behave well. In this study, we will tackle the concept of “paradise” in terms of its teaching with use of presentation and the training strategy with in formal religious education, and discuss its stages of planning and application.

Keywords: Education, religious education, concept, paradise, teaching strategies through presentations.

Giriş

İnsanlar, yaşamları boyunca her alanda olduğu gibi din alanında da doğru-yanlış birçok bilgi ile karşılaşmaktadırlar. İnsanların bu bilgilerden istifa edebilmesi için doğru bilginin yanlış bilgidan ayırt edilmesi gerekmektedir. Dindeki doğru bilgiyle yanlış bilgiyi bir birinden ayırmak; sağlıklı bir din anlayışı geliştirme, dinin özelliklerini, kavram ve ilkelerini öğrenmekle mümkündür.¹ Dini kavramların, dinin kendilerine yüklediği anlamlar çerçevesinde öğrenilmesi, hem dini bilgilerin doğru bir şekilde öğrenilmesine hem de anlamlı hale gelip, bu bilgilerin davranışa dönüşmesine yardımcı olacaktır.

İnsanlar çocukluk yıllarından itibaren, çevreleriyle etkileşim sonucunda ve gelişimlerine paralel olarak bir din dili geliştirirler. Çocuklar, etraflarından duydukları dini kavramları hafızalarına alarak, zaman zaman anlamını bilmeden de kullanabilmektedirler.² Gelişimleri ilerledikçe bu kavramları anlamlandırmaları artar ve değişir.³ Din öğreticisinin görevlerinden birisi de; kavram öğrenme sürecinde bireyin gelişimine uygun olarak, dini kavramları öğrenmesini sağlayarak dini doğru bir şekilde anlamlandırmasına yardımcı olmaktır.

¹ Süleyman Akyürek, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi (Doğruluk Kavramı Örneği)*, DEM Yayınları, İstanbul, 2004, s. 173.

² Akyürek, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi*, s. 171.

³ RenzoVianello; Kalevi Tamminen; Donald Ratcliff, “Çocukların Dini Kavramları”, (Çev. İlhan Yıldız), *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 7, İstanbul, 2000, s.404.

İletişimde sağlıklı bir sonuç alabilmek için, mesajı verenle alanın, kullanılan anlam ve sembollerin ne anlama geldiği konusunda ortak bir noktada buluşmaları gerekir. Bu da kavramların anlamlarının doğru bir şekilde bilinmesi ile mümkündür. Aksi takdirde sorunlu bir iletişim ortaya çıkar. Eğitim öğretim faaliyetlerinin de öğretmen ile öğrenciler arasında bir iletişim faaliyeti olduğu dikkate alındığında bu faaliyetin istenilen sonucu vermesi, öğretmenin verdiği mesajların öğrenciler tarafından doğru bir şekilde anlaşılmasına bağlıdır. Bu sebeple öğretmen, verdiği mesajların, öğrenciler tarafından nasıl algılandığını sürekli kontrol etmelidir. Ancak bu şekilde konunun anlaşılıp anlaşılmadığını ve yanlış yapılan noktaların neler olduğunu tespit edebilir.⁴ Bunlar yapılmadığında ise eğitim öğretim faaliyetlerinde istenilen hedeflere ulaşılamayıp, istenmeyen sonuçlarla karşılaşılabilir. Dolayısıyla din öğreticisi, anlattığı şeylerin, muhatap tarafından nasıl algılandığını, nasıl tasavvur edildiğini, onda nasıl bir tepki oluşturduğunu dikkate almalıdır.

Din öğretimi, insanlara dinin doğru bir şekilde öğretilmesi ve bireylerde sağlıklı bir dini düşüncenin oluşturulmasını amaçlamaktadır. Bunun içinde doğru bir din öğretimine ihtiyaç vardır. Dini kavramların öğretilmesi, bu amacın gerçekleşmesi açısından önemlidir. Ancak dinin özellikle soyut kavramlarının öğretilmesinde bazı zorluklar yaşanmaktadır.⁵ Bu zorlukların aşılabilmesi için uygun strateji ve yöntemler kullanarak bir kavram öğretiminin yapılması gerekir. Bu sebeple makalenin amacı da cennet kavramı örneğinde, dinin soyut kavramlarının nasıl öğretilebileceğiyle ilgili bir örnek ortaya koymaktır. Cennet kavramı, bireylerin dini hayatlarında en çok duydukları ve kullandıkları kavramlardan birisidir. Bu kavramın doğru bir şekilde öğretilmesi sayesinde insanların daha fazla iyi davranışlarda bulunması sağlanabileceği gibi yapılan her şeyin bir karşılığı olduğu öğretilerek adalet gibi değerlerin içselleştirilmesi

⁴ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Yeni Çizgi Yayınları, Ankara, 1995, s. 54, 55.

⁵ Mualla Selçuk, "İlk öğretimde Din Dili ve Sembolik Anlatım", *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 1991, Ankara, s.336, bkz. Akyürek, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi*, s. 196-197;

gerçekleştirilebilir. Yukarıda da değinildiği üzere kavram öğretiminde başarılı olabilmek için uygun stratejinin seçilmesi de önemlidir. Bu çalışmada öğretmenler tarafından en çok kullanılan stratejilerden birisi olan sunuş stratejisinin nasıl daha verimli kullanılacağına ortaya koyabilmek ve genel bilgilerin öğrenciye öğretmen tarafından verilmesi sayesinde yanlış bilgi ve algıların ortaya çıkmasının önüne geçilebileceği⁶ için soyut kavramların öğretilmesine uygun olduğu düşünülen sunuş stratejisi seçilmiştir.

1. Kavram ve Kavram Öğretimi

Kavram; “Bir şeyin zihindeki tasavvuru”⁷, “İnsan zihninde anlamlanan, farklı obje ve olguların değişebilen ortak özelliklerini temsil eden bir bilgi formu/yapısıdır”⁸ veya aralarında benzer özellikleri olan bir grup nesne, olay, fikir ve davranışlara verilen ortak isim,⁹olarak tarif edilmektedir.

Kavramlar değişik şekillerde sınıflandırılmakla birlikte¹⁰, genelde somut kavramlar¹¹ ve soyut kavramlar¹² olmak üzere iki gruba ayrılır.¹³ Bu gruplama kavramların nasıl öğrenildiğinin ve öğretileceğinin belirlenmesi açısından önemlidir. Öğretici, öğretilecek kavramın somut ya da soyut olmasına göre bir yöntem seçerek, kavram öğretimini gerçekleştirmelidir.

⁶ Mürüvvet Bilen, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, Takav Yayıncılık, Ankara, 1993, s.26.

⁷ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000, s. 548; Cemal Tosun ve Recai Doğan, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Kavram Haritaları*, Pegem A Yayınları, Ankara, 2005, s. 1.

⁸ Gülten Ülgen, *Kavram Geliştirme*, Nobel Yayıncılık, 2004, s. 107.

⁹ Süleyman Hayri Bolay, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s.236; Münire Erden ve Yasemin Akman, *Eğitim Psikolojisi (Gelişim-Öğrenme-Öğretme)*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2014, s.195; Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2015, s. 215; Nurettin Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, Pegem A Yayınları, Ankara, 2012, s. 166.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Akyürek, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi*, s. 48-53.

¹¹ **Somut Kavramlar:** İnsanın duyu organları ile doğrudan algılayabildiği kavramlardır. Erden ve Akman, *Eğitim Psikolojisi*, 196. Ör: Masa, sandalye, ağaç vb.

¹² **Soyut Kavramlar:** İnsanların doğrudan duyu organları ile algılayamadığı kavramlardır. Erden ve Akman, *Eğitim Psikolojisi*, 196. Ör: Sevgi, cennet, cehennem vb.

¹³ Erden ve Akman, *Eğitim Psikolojisi*, s. 196.

Öğrenmeyle ilgili davranışlar, bilişsel, psiko-motor ve duyuşsal özellikli olmak üzere üç grupta incelenmektedir.¹⁴ Bilişsel özellikli davranışlardan birisi olan kavram öğrenme;¹⁵ uyarınları belli kategorilere ayırarak, zihinde bilgiler oluşturmaktır. Ancak bu işlem kavram öğrenme için yeterli görülmeyip, öğrenmelerin davranışa dönüştürülmesi de öngörülür.¹⁶ Kavram öğrenme ayırt etme (somut düzey), tanıyıp öğrenme (tanıma düzeyi), ayıklayıp seçme (sınıflama düzeyi) ve soyutlama aşamalarını içermektedir.¹⁷ Kavram öğrenme, bir defa gerçekleşip son bulan bir süreç veya işlem olmayıp, hayat boyu devam etmektedir.¹⁸

Dildeki kavram ve semboller, insan düşüncesini büyük ölçüde etkilemektedir.¹⁹ İnsanlar kavramlar sayesinde düşünür, fikirler ortaya koyarlar.²⁰ Kavramların çevrede bulunan sayısız nesne, fikir ve olayın kategorize etmesi sayesinde, dış dünyadaki her şeyi teker teker öğrenmek ve hatırlamaktan kurtulan insanın, düşünce süreçleri daha kolay ve hızlı gerçekleşir.²¹ Öğrenilen kavramlar sayesinde insan, yeni kavram ve durumları, soyut fikirleri anlayabilir, düşünmesi zenginleşir, analiz ve sentez gibi üst düzey düşünme süreçlerine geçebilir.²² Kavramlar insanlar arasındaki iletişimi kolaylaştırarak, bir birlerini daha rahat anlamalarını sağlar.²³ Neticede kavram öğrenme, sadece bilgi düzeyinde bir öğrenme değil, analiz ve sentez gibi üst düzey zihinsel işlemlerin öğrenilmesini, öğrenilenlerin yaşantıya transfer edilerek problem çözme becerilerinin geliştirilmesi gibi farklı düzeylerde öğrenmeleri kapsayan bir süreçtir.

¹⁴ Erden ve Akman, *Eğitim Psikolojisi*, s. 188.

¹⁵ Nuray Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim (Kuramdan Uygulamaya)*, Özsen Matbaa, Ankara, 1998, s. 516.

¹⁶ Ülgen, *Kavram Geliştirme*, s. 117.

¹⁷ Mahinur Karataş Coşkun, *Kavram Öğretimi*, Karahan Kitabevi, Adana, 2011, s.6-7; Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, s. 516-520.

¹⁸ Ülgen, *Kavram Geliştirme*, s. 122; Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, s. 168.

¹⁹ Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, s. 214.

²⁰ Nuray Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, s. 513.

²¹ Erden ve Akman, *Eğitim Psikolojisi*, s. 194; Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, s. 216.

²² Akyürek, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi*, s.47.

²³ Erden ve Akman, *Eğitim Psikolojisi*, s. 195; Akyürek, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi*, s.45-47; Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, s. 169.

Eğitim-öğretim çoğu zaman kavram öğretimidir. Bir konuda bilgileri düzenleyen ve birleştiren şeyler kavramlardır. Dolayısıyla bir alanla ilgili konuları tam olarak anlamak ve anlatabilmek o alanla ilgili temel kavramları bilmekle mümkün olacaktır.²⁴

Her öğretim faaliyeti, planlama, uygulama ve değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır.²⁵ Aynı durum eğitim öğretimin önemli basamaklarından birisi olan kavram öğretimi için de geçerlidir. Bir kavram öğretiminde planlama aşamasında ilk yapılması gereken şey, öğretmenin kendisine: Niçin kavram öğretimi? Kavram öğretiminin programın gerçekleşmesine katkısı nedir? Niçin bu kavram? Öğrencide gerçekleşmesi gereken davranışlar nelerdir?²⁶ vs. soruları sorarak, öğretimden amaçlanan hedefleri²⁷ belirlemesidir. İkinci adım, öğretimi yapılacak olan konunun içerik analizinin yapılmasıdır. İçerik analizinde, kavram analizi yapılır ve kavram haritaları oluşturulur.²⁸ Kavram analizi yapılırken; kavramın adı, kavramın tanımı, kavramın örnekleri, kavrama örnek olmayanlar, kavramın kritik özellikleri²⁹ belirlenir.³⁰

Kavram öğretiminde hedefler belirlenip kavram analizi yapıldıktan sonra uygun bir strateji, stratejiye uygun yöntem ve teknikler belirlenmeli ve kavram öğretimi gerçekleştirilmelidir.³¹

2. Sunuş Yoluyla Öğretim Stratejisi

Strateji, dersin hedeflerine ulaşılmasını sağlayan genel bir yoldur.³² Yani strateji konunun analizinin nasıl yapılacağını, hangi

²⁴ Tosun ve Doğan, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Kavram Haritaları*, s.1.

²⁵ Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, s.400.

²⁶ Akyürek, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi*, s.114.

²⁷ **Hedef:** Ulaşılmak istenilen noktadır. Veysel Sönmez, *(Program Geliştirmede) Öğretmen El Kitabı*, Adım Yayıncılık, Ankara, 1993, s.14.

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Akyürek, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi*, s. 112-135.

²⁹ **Kritik Özellik:** “Bir kavramı diğer kavramlardan ayırt eden ve tüm örneklerinde bulunan özelliklerine kritik özellikler denir. Mesela eşkenar üçgenin tüm kenarlarının eşit olması, eşkenar üçgenin kritik özelliğidir.” Erden ve Akman, *Eğitim Psikolojisi*, s. 197.

³⁰ Erden ve Akman, *Eğitim Psikolojisi*, s.197.

³¹ Akyürek, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi*, s. 136.

³² Bilen, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, s.26.

yöntemler kullanılarak öğretim yapılacağını belirleyen genel bir yaklaşımdır. Sunuş yoluyla öğretim stratejisi öğretim faaliyetlerinde en çok kullanılan yaklaşımlardan bir tanesidir. Anlamli öğrenme³³ olarak da adlandırılan bu yaklaşım, D. Ausubel tarafından geliştirilen bir öğretim stratejisidir.³⁴ Sunuş yoluyla öğretim; “bilgilerin çok dikkatli bir şekilde düzenlenmiş, sıralanmış ve öğrenci tarafından alınmaya hazır bir durumda verilme sürecidir.”³⁵ Ausubel, öğretim faaliyetlerinin başında konuyla ilgili temel kavramların örgütlenmiş bir şekilde öğrencilere sunulması gerektiğini söylemektedir. Bireyin yeni öğrendiği bilgiler bu genel kavramın etrafında örgütlenir ve anlamli hale gelir.³⁶

Bu yaklaşımda öğretimin merkezinde öğretmen vardır. Ausubel’e göre, birey hangi bilginin önemli ve problem çözmeye yarayacağını her zaman bilmeyebilir. Bu sebeple konunun kavramları, ilkeleri, süreçleri öğretmen tarafından öğrencilere sunulmalıdır.³⁷ Yani öğretmenin görevi, konuyu öğrencilerin anlayacağı en iyi şekilde organize ederek yapılandırmak, uygun materyalleri seçmek, daha sonra konuyu genelden özele doğru sistemli, anlamli bir şekilde öğrencilere sunmaktır.³⁸ Bu yaklaşımda öğretmenin amacı, öğrencinin daha önceki bilgileri ile yeni öğrendiklerini birleştirmesine yardım ederek, öğrendiği bilgiyi anlamasını sağlamaktır.³⁹ Öğretim faaliyet-

³³ **Anlamli Öğrenme:** “Bireyin, obje ve olayların özelliklerini algılama, onları zihinde yeniden organize etme özelliği vardır. Birey, algılarını üst düzeyde genelleme ve soyutlama yaparak daha önceki öğrendiklerinin üzerine organize ederek özümler, yapılaşdırır, bunun sonucu zihinde yeni bir anlam gelişir. Bu öğrenme, anlamli öğrenmedir. Anlamli öğrenme iki düzeyde gerçekleşir. Birinci düzeyde birey, obje ve olayların ortak özelliklerinden genelleme yaparak öğrenmeyi gerçekleştirir. İkinci düzey öğrenmede ise, birey yeni bilgilerin anlamlarını ya üst düzeydeki kavramlardan ve ilkelerden derler, ya da yeni bilgi ile önceki bilgiyi değiştirerek öğrenir.” Gülten Ülgen, *Eğitim Psikolojisi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 147.

³⁴ Erden ve Akman, *Eğitim Psikolojisi*, s.199; Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretim*, s. 84.

³⁵ Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretim*, s.84

³⁶ Erden ve Akman, *Eğitim Psikolojisi*, s.199.

³⁷ Akyürek, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi*, s. 144; Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, s. 479.

³⁸ Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, s. 479.

³⁹ Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretim*, s. 85.

lerinin başında öğretmenin olması öğrencinin pasif olduğu anlamına gelmez, tam aksine öğrencinin derse aktif katılımı söz konusudur.⁴⁰ Çünkü sunuş yoluyla öğretim yaklaşımı sadece düz bir anlatım değil, içerisinde görsel öğelerin, örnek olayların, demonstrasyon vb. tekniklerin kullanıldığı genel bir yaklaşımdır.⁴¹ Dolayısıyla bu yaklaşım sadece düz bir anlatımla yetinilmeyip diğer öğrenme teknik ve yöntemleriyle uygulandığında, öğrencinin aktif bir şekilde derse katıldığı, anlamlı öğrenmelerin gerçekleştiği bir öğretim faaliyeti gerçekleştirilebilir.

Sunuş yoluyla öğretim yaklaşımının planlanması; işlenecek konunun ve ulaşılmak istenilen hedeflerin belirlenmesi, işlenecek konuya uygun örneklerin seçilmesi ve hazırlanması aşamalarından;⁴² uygulanışı ise; 1.Öğrencinin hedeften haberdar edilmesi, 2.Kavrama olumlu ve olumsuz örnekler verilmesi (İçerik analizi) (a. Kavramın isminin ve tanımının verilmesi, b. Kavramın kritik özelliklerinin verilmesi, c. Kavrama olumlu ve olumsuz örnekler verilmesi), 3.Kavramın kazanılıp kazanılmadığının kontrol edilmesi, 4.Transferin sağlanması aşamalarından oluşmaktadır.⁴³

Sonuç olarak, sunuş yoluyla öğretim stratejisini kullanılırken şu hususlara dikkat edilmesi öğretimin hedeflerine daha kolay ulaşmasını sağlayacaktır: Öğrencilerin derse aktif katılımı için çaba sarf edilmeli, bol örnek vererek ders işlenmeli, özellikle soyut öğrenmelerde örnekler görsel şekil ve şemalarla ve diğer uyarıcılarla desteklenmelidir. Genelden özele doğru bir öğretim söz konusu olduğu için önce genel kavramlar daha sonra özel kavramlar verilmelidir. Öğretim adım adım ilerlediği için, her konuya ön bilgilerle başlanmalı, her öğrenme basamağında yatay ve dikey ilişkiler kurularak anlamlı öğrenmeler gerçekleştirilmelidir.⁴⁴

⁴⁰ Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, s. 480.

⁴¹ Bilen, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, s.26.

⁴² Bilen, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, s.27.

⁴³ Erden ve Akman, *Eğitim Psikolojisi*, s.200-201.

⁴⁴ Akyürek, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi*, s. 145; Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, s.480-481; Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, s. 85.

3. Din Öğretiminde Kavram Öğretimi

Okulda din öğretiminin hedefi, “Yetişmekte olan nesle, din hakkında doğru bilgi vermek, onların toplumda yaygın olan zihniyetler üzerinde düşüncelerini sağlamak ve gençleri bilinçlendirmek...”⁴⁵ olarak ifade edilmektedir. Din öğretiminde, kavram öğretimi ulaşılmak istenilen hedeflere nasıl ulaşılabileceği ile ilgili bir konudur. Dolayısıyla dini kavramların öğretimi, bireye verilmek istenilen dini bilgi ve eğitimin istenilen sonuçları vermesi açısından önemlidir. Din; iman, amel ve duygu yönü olan çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Dinin öğretimi yapılırken bu boyutlar göz önüne alınmalı ve hiçbir boyut ihmal edilmemelidir. Aksi takdirde eksik bir din öğretimi yapılmış olacaktır.⁴⁶ Dini kavramların öğretimiyle insan davranışlarının tüm yönlerini içine alan bu hedefin gerçekleşmesi sağlanabilir.⁴⁷

Din öğretiminde, kavram öğretimiyle anlamlı bir öğrenmenin gerçekleşmesine ve bireyin hayatı anlamlandırmasına katkı sağlanacaktır. Ayrıca öğrenilen kavramlar, bireyin öğrendiği bilgilerin günlük hayatla bağını kurmasına yardımcı olacak, onun problem çözme becerisini geliştirecektir.⁴⁸ Kavram öğrenmenin birey üzerindeki bu etkileri din öğretiminde göz önünde alınıp doğru kavramlar, bireylerin gelişim düzeylerine uygun bir şekilde öğretilirse dini bilgilerin öğrenilmesini ve bunların davranışa dönüştürülmesini kolaylaştırabilir.

Kavram öğretimi, dinin temel kaynakları olan ayet ve hadislerin doğru bir şekilde, eksiksiz anlaşılması açısından da oldukça önemlidir. Çünkü kavram öğretimi sayesinde konuları büyük oranda sınıflama ve sınırlama problemi ortadan kalkacaktır.⁴⁹ Bu sayede dini metinlerde geçen kavramların anlamları, daha doğru bir şekilde

⁴⁵ Mualla Selçuk, “Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri”, *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2000, s. 13.

⁴⁶ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991, s. 14.

⁴⁷ Akyürek, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi*, s. 177.

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Akyürek, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi*, s.169-191.

⁴⁹ Saadettin Özdemir, “Din Eğitiminde Kavram Öğretimi”, *tabular rasa-felsefe ve teoloji*, yıl:3, sayı: 9, 2003, s.285.

anlaşılacaktır.⁵⁰ Kısaca insanların dini konularda bilgilendirilmesi söz konusu olduğunda, dini kavramların öğretiminin yapılması faydalı olacaktır.⁵¹

Din öğretiminde kavram öğretimi önemli olduğu kadar zordur. Çünkü din öğretiminde öğretilecek konu ve kavramların birçoğu soyut olduğu için öğreticiler dini kelime ve sembolleri, dinsel kavramları, öğrencilere açıklamakta güçlük çekmektedir.⁵² Bu konuların öğretiminde öğrencilerin zorlandığını, her öğrencinin gelişim özelliklerine ve yaşadıkları çevreye göre kavramları algılayışında farklılıklar olduğunu, konuyla ilgili yapılan araştırmalar da göstermektedir.⁵³ Bu soyut dini kavram ve konuların öğretiminin başarılı olabilmesi için, bir yöntemle bağlı kalınmamalı, farklı birçok yöntemin bir arada kullanıldığı bir öğretim ortamı oluşturulmalıdır.⁵⁴ Özellikle soyut kavramların öğretiminde, yeni bilgilerin zihinde daha önce mevcut olan diğer bilgilerle irtibatlandırılmasına⁵⁵ ve derste işlenen konuların, günlük hayatta yerinin olmasına dikkat etmek oldukça önemlidir.⁵⁶ Dolayısıyla din öğretiminde, öğrencilerin kendi tecrübeleri ile dini kavramlar arasında bağlantı kurabilmelerine imkân hazırlanması, soyut dini kavramların başarılı bir şekilde öğretilmesini sağlayabilir.

Görüldüğü gibi kavram öğretimi, din öğretiminin en önemli konularından birisidir. Uygun strateji ve yöntemler kullanılarak gerçekleştirilecek bir kavram öğretimi, dinin doğru bir şekilde anla-

⁵⁰ Süleyman Akyürek, “Din Eğitiminde Kur’an Kavramlarının Öğretimi”, *X. Kur’an Sempozyumu (Kur’an ve Eğitim)* (12-13 Mayıs), Fecr Yayınları, Ankara, 2008, s.88.

⁵¹ İrfan Sevinç, “Esmâ-i Hüsnâ’dan el-Vedud İsmi’nin Din Öğretimine Konu Edilmesi ve Ders Uygulama Örneği”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl:13, Sayı:26, Kahramanmaraş, 2015, s.91-92.

⁵² Selçuk, *İlköğretimde Din Dili ve Sembolik Anlatım*, s.336.

⁵³ Bkz. Osman Taştekin, *Kıyamet ve Ahiretle İlgili Kavramların Öğretimi*, Palmiye Kitapları, Samsun, 2002.

⁵⁴ Akyürek, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi*, s. 197.

⁵⁵ Selçuk, *İlköğretimde Din Dili ve Sembolik Anlatım*, s. 337; Yusuf Batar, “Bir Öğretim Yöntemi Olarak Emsal’ul-Kur’an”, *İslâmi İlimler Dergisi*, Yıl:8, Cilt:8, Sayı:1, 2013, s.325.

⁵⁶ Beyza Bilgin, “İlkokullarda Din Bilgisi Dersleri”, *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, A.Ü. İlahiyat Fakültesi, c. V, Ankara, 1982, s. 157-158.

tilması ve anlaşılmasında, öğrencilerin zihinsel ve duygusal gelişimleri üzerinde ve insanların dini konularda ortak noktalarda buluşabilmelerinde önemli roller oynayabilir.

4. “Cennet” Kavramının Öğretimi

“Cennet” kavramı, örgün din öğretiminde “Melek ve Ahiret İnancı” ünitesi içerisinde işlenen konulardan birisidir. Ders kitapları hazırlanırken öğretilmesi gereken kavramların tanımları verilmekte, kavramın örneklerine değinilmektedir. Ancak kavramın tam anlamıyla ders kitaplarında anlatıldığını ve öğrencilerin kitaptaki bilgiler dışında sorular sormayacağını söylemek mümkün değildir. Özellikle de ahiretle ilgili kavramlar söz konusu olduğunda öğrencilerin aklına pek çok soru gelmektedir.⁵⁷ Sorulan sorulara doğru bir şekilde doyurucu cevaplar verilebilmesi için öğretmenin çok fazla hazırlık yapması, öğretilecek kavrama uygun bir stratejiyi tespit ederek uygun yöntemler aracılığıyla kavramların öğretimini gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, “cennet” kavramının öğretimi, planlama ve uygulama aşaması olarak iki adımda ele alınmıştır. Planlama aşamasında “cennet” kavramının ayet ve hadisler ışığında analizi yapılmış, kavram haritaları oluşturulmuştur. Uygulama aşamasında da kullanılan sunuş yoluyla öğretim stratejisine uygun bir şekilde ders uygulama örneği ortaya konulmuştur. Ayrıca derste kullanılabilecek etkinlik örneklerine yer verilmiştir.

A. Planlama Aşaması

Öğretim faaliyetinde ilk olarak yapılması gereken şey, öğretilecek olan kavramın analizinin yapılmasıdır. Bu sayede öğretimin içeriğinin ne olacağı belirlenecektir. Kavramın analizi yapılırken tanımına, kritik özelliklerine, örneklerine ve kavram haritalarına yer verilecektir.

⁵⁷ Bkz. Osman Taştekin, Kiyamet ve Ahiretle İlgili Kavramların Öğretimi.

a. “Cennet” Kavramının Tanımı

Cennet, “örtmek ve gizlemek”⁵⁸ manasına gelen, “cenne” fiilinden mastar bina-i merredir.⁵⁹ Çoğulu “cennât”⁶⁰ veya “cinân” dır.⁶¹ Cennet kavramı: “bağ, bahçe ve bostan”,⁶² hurma ağaçlarının bulunduğu bahçeye verilen isim,⁶³ hurma ve diğer ağaçları ihtiva eden yerler,⁶⁴ ağaçlarıyla yeri örten veya gizleyen, ağaçlık her tür bahçe⁶⁵ gibi birçok anlama gelmektedir. Cennetin bu şekilde adlandırılmasının sebebi, genel görünümüyle dünya bahçelerinden farklı olması ve eşsiz nimetlerini insanın idrak edememesidir.⁶⁶

“Cennet” kelimesi Kur’an’da yetmiş yerde tekil, sekiz yerde tesniye, altmış yerde ise çoğul şeklinde olmak üzere 147 yerde geçmektedir.⁶⁷ Kur’an’da 25 yerde dünyadaki bağ bahçe, altı yerde Hz. Adem ile Hz. Havva’nın iskan edildiği mekan, bir yerde Me’va Cenneti⁶⁸ diğer yerlerde de ahiret cenneti anlamında kullanılmıştır.⁶⁹

Terim olarak cennet; içinde bir takım cennetleri ve nimetleri bulunduran sevap yeri,⁷⁰ ahirette nimet diyarına verilen isim,⁷¹ içine girilmeden görülmeyen, gizli ve çok değerli bağ ve bahçelerin tümü-

⁵⁸ İbn Manzûr, *Lisân’ul- Arab*, I-XV, Beyrut, 1994, XIII/100; Rağib el-İsfehâni, *Müfredât Elfâzi’l-Kur’ân*, çev. Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul, 2007, s.340; Firuzabadi, *Kamusu’l-Muhit*, Beyrut, 2005, s.1187; Zemahşeri, Ebu’l-Kasım Muhammed b. Ömer, *Keşşaf*, Beyrut, 2009, s.62; Fahrüddin er-Râzi, *Tefsir-i Kebir (Mefâtihu’l-Gayb)*, ter. Komisyon, I-XXIII, Huzur Yayınları, İstanbul, 2013, II/167.

⁵⁹ Râzi, *Mefâtihu’l Gayb*, II/167; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, (Sadeleştirenler; İsmail Karaçam ve Diğerleri), I-X, Azim Dağıtım, İstanbul, tsz., I/239-240.

⁶⁰ Ömer Kara, *Kur’an’da Metafizik Bir Âlem Cennet*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2002, s.53.

⁶¹ İbnManzur, *Lisanü’lArab*, XIII/100; Firuzabadi, *Kamusu’l Muhit*, s.1187.

⁶² Ebû’l-Fadl Mahmud Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî fî-Tefsîri’l-Kur’ani’l-Azîm*, I-XXX, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, tsz., I/201-202.

⁶³ İbnManzur, *Lisanü’lArab*, XIII/100.

⁶⁴ İbnManzur, *Lisanü’lArab*, XIII/100; Firuzabâdi, *Kamusu’l Muhit*, s.1187.

⁶⁵ İbnManzur, *Lisanü’lArab*, XIII/100; İsfehâni, *Müfredât*, s.341; Zemahşeri, *Keşşaf*, s.63.

⁶⁶ Şahin, “Cennet” md, c. 7, s.374.

⁶⁷ Bekir Topaloğlu, “Cennet” md., c. 7, s.376.

⁶⁸ Necm 53/13-15.

⁶⁹ M. F. Abdalbaki, *el-Mu’cemu’l-Müfehres li-Elfâzi’l-Kur’an*, “Cennet” md.,s.76-79.

⁷⁰ Râzi, *Mefâtihu’l-Gayb*, II/167;Zemahşeri, *Keşşaf*, s.63.

⁷¹ İbnManzur, *Lisanü’l Arab*, XIII/100.

nü kapsayan ahiret vatani,⁷² hiçbir gözün görmediği hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir kalbin hissetmediği sayısız nimetlerin bulunduğu mekân⁷³ olarak tanımlanmıştır. Kısaca cennet, kurtuluş, sınırsız ikamet, ebedilik ve daimi hayatın yurdudur.⁷⁴

Kur'an'da; Allah'a inanıp O'nun emir ve yasaklarına riayet edenlerin, ebedi hayatta mükâfatlandırılacakları mekândan bahsederken cennet kavramı dışında; "Cennat'ün-Na'im"⁷⁵, Cennet'ü Adn,⁷⁶ Firdevs,⁷⁷ Hüsnâ,⁷⁸ Darü's-Selâm,⁷⁹ Darü'l Mukâme,⁸⁰ Cennetü'l-Mevâ,⁸¹ İlliyyîn,⁸² Makamu'l Emin⁸³ gibi kavramlar da geçmektedir.⁸⁴ Ancak Kur'an'da mü'minlerin mükâfatlandırılacağı ebedi saadet yurdunu ifade etmek için en çok kullanılan isim cennettir. Cennet terimi, ahiretteki mükâfat yurdunun içindeki bütün mekân ve imkânları kapsayacak şekilde muhtevası geniş olan bir terimdir. Cennet kelimesinin, çoğu ayette tekil değil de çoğul olarak (cennât) şeklinde gelmesi bu terimin ebedi saadet yurdunun bir bölümünün değil de tamamının adı olduğunu göstermektedir.⁸⁵

Kimlerin cennetle ödüllendirileceğinden de bahseden Kur'an, cennete girecek olanların bazı özelliklerini: Allah'a ve Resulüne iman edenler,⁸⁶ salih amel işleyenler (iyi işler yapanlar),⁸⁷ Allah'ın

⁷² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I/240-241.

⁷³ Kara, *Kur'an'da Metafizik Bir Âlem Cennet*, s.64.

⁷⁴ Salih Suphi, *Ölümden Sonra Diriliş (Ayat ve Hadislerle Cennet ve Cehennem)*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1998, s.37.

⁷⁵ Mâide 5/65, Yûnus 10/9-10; Lokmân 31/8-9; Sâffât 37/40-49; Tûr 52/17-24; Vâkı'a 56/10-41, 88-89; Kalem 68/34; Muttafifin 83/22-28.

⁷⁶ Tevbe 9/72; Ra'd 13/23; Nahl 16/31; Kehf 18/31; Meryem 19/61; Tâhâ 20/76; Fâtır 35/33; Sad 38/50; Beyyine 98/18.

⁷⁷ Kehf 18/107; Müminûn 23/11.

⁷⁸ Yûnus 10/26.

⁷⁹ En'am 6/127; Yûnus 10/25.

⁸⁰ Fâtır 35/35.

⁸¹ Necm 53/14-15; Secde 32/19

⁸² Mutaffifin 83/18.

⁸³ Duhân 44/51-55.

⁸⁴ Bkz. Topaloğlu, "Cennet" md., c. 7, s.377; Kara, *Kur'an'da Metafizik Bir Âlem Cennet*, s.120-124.

⁸⁵ Topaloğlu, "Cennet" md., c. 7, s.376.

⁸⁶ Yûnus 10/9; Saff 61/11-12; Hûd 11/23.

⁸⁷ Bakara 2/25; Nisâ 4/57; A'raf 7/42; Kehf 18/107; Ankebût 29/58; Lokman 31/8-9; Secde 32/19; Fâtır 35/7; Şürâ 42/26; Muhammed 47/12; Burûc 85/11; Secde 32/19; Hac 22/14.

emir ve yasaklarına uyanlar (Allah ve Resulüne itaat edenler),⁸⁸ doğru olanlar,⁸⁹ iyiliği emredip kötülükten uzaklaştıranlar,⁹⁰ Allah'ın emrettiği ibadetleri yapanlar,⁹¹ tevbe edenler,⁹² sabredenler,⁹³ mallarını Allah yolunda harcayanlar,⁹⁴ sözünde duranlar⁹⁵ şeklinde sıralamıştır.

b. Cennetin Özellikleri

Cennetin ne olduğu, nasıl bir yer olduğu, içerisinde ne gibi nimetlerin bulunduğu gibi soruların cevabı insanoğlu tarafından hep merak edilmiş, cevabı araştırılmıştır. Cennetle ilgili konular, metafizik konular olduğu için cennetin nasıl bir yer olduğu sorusuna en doğru cevabı verecek kaynak ilahi kitaplardır. Son ilahi kitap Kur'an-ı Kerim'de de cennetle ilgili bilgilere yer verilmiş, cennetin fiziksel özelliklerinden, cennette bulunan maddi ve manevi nimetlerden bahsedilerek, cennet insanlara tanıtılmıştır.

Cennetin Fiziksel Özellikleri:

- 1.Cennetin genişliği göklerle yer arası kadardır.⁹⁶
- 2.Cennette her şey altın ve gümüş gibi değerli şeylerdendir.⁹⁷
3. Cennetin birden çok kapısı⁹⁸vardır.⁹⁹
4. Cennette insanların rahatsız olmayacağı bir iklim vardır.¹⁰⁰
5. Cennetin dereceleri, katları vardır.¹⁰¹

Cennet Nimetleri ve Özellikleri:

⁸⁸ Nür 24/52; Fetih 48/17; Ahzâb 33/71; Ra'd 13/21.

⁸⁹ Ahkâf 46/13-14; Mâide 5/119.

⁹⁰ Âl-i İmrân 3/104; Tevbe 9/112.

⁹¹ Tevbe 9/112; Ra'd 13/22; Mü'minûn 23/1-2; Ankebût 29/45.

⁹² Tevbe 9/112; Ra'd 13/22; Meryem 19/60; Kâf 50/31-33.

⁹³ Furkân 25/75; İnsan 76/12.

⁹⁴ Ra'd 13/22.

⁹⁵ Ra'd 13/20.

⁹⁶ Âl-i İmrân 3/133; Hadid 57/21.

⁹⁷ Buhari, Tefsir, 55/1,2; Müslim, İman, 80, (Hadis no:296); Tirmizi, Cennet, 2, (Hadis no: 2528), 3, (Hadis no:2530).

⁹⁸ Hz. Peygamber (as): “Cennette sekiz kapı vardır...” buyurmuştur. Buhari, Bedu'l-Halk, 9; Müslim, İman, 10 (Hadis no: 46).

⁹⁹ Sâd 38/50; Ra'd 13/23; Zümer 39/73; Buhari, Bedu'l-Halk,9; Enbiya, 47; Müslim, İman, 10(Hadis no: 46).

¹⁰⁰ Nisâ 4/57; İnsân 76/13-14; Vâkı'a 56/ 30.

¹⁰¹ Nisâ 4/95-96; Tirmizi, Cennet, 4 (Hadis no: 2529).

1. Cennetteki nimetler, insanların bu dünyada hayal dahi edemeyeceği kadar güzel ve farklıdır.¹⁰²
2. Cennette sonsuz lüks ve konfor olup, insanlar cennette diledikleri ve arzu ettikleri her şeye sahip olacaklardır.¹⁰³
3. Cennette insanların huzur içerisinde yaşayacağı köşkler, konaklar, tahtlar vardır.¹⁰⁴
4. Cennetin kapları gümüşten, kadehleri ve tepsileri altındandır.¹⁰⁵
5. Cennette altın, inci ve gümüş takılar, ipek giysiler vardır.¹⁰⁶
6. Cennetlikler gölgeliklerde, subaşlarında, canlarının istediği tükenmeyen ve yasaklanmayan alması zahmetsiz çeşitli meyvelerle, yiyeceklerle nimetlendirilirler.¹⁰⁷
7. Cennette, cennetliklere içecek olarak; bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve süzme bal ırmakları vardır.¹⁰⁸ Bu içecekler baş döndürmez, sarhoş etmez.¹⁰⁹
8. İstenilenleri yapan, cennetliklere yiyecek ve içecekleri sunan hizmetçiler vardır.¹¹⁰
9. Cennette, üzüntü ve korku,¹¹¹ kin,¹¹² yorgunluk ve usanma,¹¹³ kötü söz ve davranış¹¹⁴ yoktur.

¹⁰² Secde 32/17; Buhari, "Tefsir", 32/1; "Tevhid", 35; Müslim, "Cennet", 2 (Hadis no:2824).

¹⁰³ Bakara 2/25; Furkân 25/15-16; Fussilet 41/31-32;Zuhruf 43/71.

¹⁰⁴ Hicr 15/45-48; Sâffât 37/44; Furkan 56/24; Muttaffifin 83/24, 34-35.

¹⁰⁵ Zuhruf 43/71; İnsân 76/15-16.

¹⁰⁶ Kehf 18/30-31; Hâc 22/23-24; Fâtır 35/33; İnsan 76/21.

¹⁰⁷ Ra'd 13/35; Muhammed 47/15; Tûr 52/22; Rahmân 55/ 46,48,50,52,54; Vâkı'a 56/28-34; İnsan 76/14.

¹⁰⁸ Muhammed 47/15.

¹⁰⁹ İnsan 76/17; Sâffât 37/47.

¹¹⁰ Tûr 52/22-24; Vâkıâ 56/17-21.

¹¹¹ A'râf 7/49; Yunus 10/26; Fâtır 35/34; Zuhruf 43/68.

¹¹² A'râf 7/43; Hicr 15/47

¹¹³ Fâtır 35/35; Hicr 15/48.

¹¹⁴ Meryem 19/62; Tûr 52/23; Nebe 78/35.

10. Cennette rahatsızlık veren hiçbir şey olmayıp,¹¹⁵ sürekli huzur ve barış olan bir yaşam vardır.¹¹⁶

11. Cennette sonsuz bir hayat vardır.¹¹⁷

12. Cennetlikler ailelerinden iyi olanlarla cennette buluşacaklardır.¹¹⁸

13. Cennette maddi mükâfatların yanında manevi mükâfatlarda vardır. Cennetlikler, Allah,¹¹⁹ melekler¹²⁰ ve insanlar¹²¹ tarafından selamlanırlar.

14. Cennetlikler Allah'ı görürler.¹²²

15. Cennetliklere verilen en önemli nimetlerden birisi de Allah'ın kullarından razı olmasıdır.¹²³

Cennetin özellikleri, Kur'an ve hadisler ışığında, öğrencilerin gelişim düzeyleri, öğretim faaliyetinin hedefleri göz önüne alınarak bu şekilde sıralanmıştır. Cennetin bu özelliklerine baktığımızda şunu görmekteyiz ki, cennet; fiziksel özellikleriyle, iklimiyle, içindeki yapılarıyla insanların rahat edeceği, huzur içerisinde yaşayacağı, hoşuna gidecek bir şekilde yaratılmış olan; arzu edilen her şeyin olduğu, kötü olan hiçbir şeyin bulunmadığı bir yerdir.

¹¹⁵ Enbiyâ 21/101-102; Duhân 44/51-56; Tûr 52/18.

¹¹⁶ Hicr 15/45-48.

¹¹⁷ Bakara 2/82; Nisâ 4/57; Âl-i İmrân 3/15; Fussilet 41/8; Ankebût 29/58; Hüd 11/108.

¹¹⁸ Ra'd 13/23

¹¹⁹ Yâsin 36/ 58

¹²⁰ Ra'd 13/24; Zümer 39/73.

¹²¹ Yûnus 10/10; İbrahim 14/23.

¹²² Kıyâme 75/22-23; Müslim, Mesâcid, 37 (Hadis no:212); Tirmizi, Cennet, 16 (Hadis no:2551), 17 (Hadis no:2553); İslam'da Ru'yetullah konusu olarak bilinen cennette Allah'ın görülmesi olayı genel olarak kabul edilmekle birlikte, bunun mümkün olmadığını savunanlarda çıkmıştır. Bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hâdi'l-Ervâh ilâ Bilâd el-Efrâh*, çev. İ. Hakkı Sezer, Uysal Kitabevi, Konya,1994, s. 344-397; Talat Koçyiğit, *Kur'an ve Sünnette Ru'yet Meselesi*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1974, s.7-95; Kara, *Kur'an'da Metafizik Bir Âlem Cennet*, s.248.

¹²³ Âl-i İmrân 3/15; Tevbe 9/72; Buhari, Rikâk, 51; Tevhid, 38; Müslim, Cennet, 2 (Hadis no: 9);Tirmizi, Cennet,18 (Hadis no: 2555).

c. Örnekler

Örnek Ayetler:¹²⁴

“Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir.” (Zilzâl 99/7-8)

“İman edip iyi davranışlarda bulunanlara, içinden ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele...”(Bakara 2/25)

“Şüphesiz Allah'a karşı gelmekten sakınanlar, cennetler içinde ve pınarlar başındadır.” (Hicr 15/45)

Örnek Hadis:

“Ben salih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir beşer zihninin tasavvur edemeyeceği mutluluklar hazırladım.” (Buhari, “Tefsir”, 32/1; “Tevhid”, 35; Müslim, “Cennet” 2, Hadis no:2824)

Örnek Atasözleri:

“Ne ekersen onu biçersin”, “İyilik eden iyilik görür”, “Kötülük her kişinin kârı, iyilik er kişinin kârı”

Bu örnek ayet, hadis ve atasözleri dışında başka örneklerde bulunarak derste gerekli yerlerde kullanılabilir.

d. Kavram Haritaları

Kavram haritaları, öğretimin planlama ve uygulama aşamalarında, öğretimi yapılacak kavramın anlamlı bir şekilde öğrenilebilmesi açısından önemlidir. Kavram haritaları; bir konuyla ilgili kavramları, kavramlar arası ilişkileri, kavramların özelliklerini bir bütün halinde gösteren şekillerdir.¹²⁵ Kavram haritası ile bilinen ve yeni karşılaşılan bilgiler arasında bağlantılar gösterilir.¹²⁶ Kavram haritaları öğrencinin bir alandaki kavramları geliştirmesinde, alanla

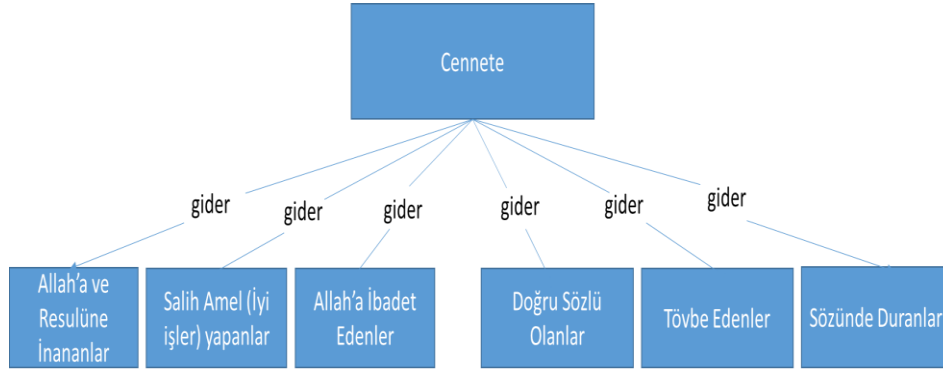
¹²⁴ **Başka örnek ayetler için bakınız:** Âl-i İmrân 3/15; Nisâ 4/95-96, 122; Yûnus 10/9-10; Ra'd 13/23-24,35; Hâc 22/23-24; Ankebût 29/58; Secde 32/17; Yâsin 36/ 55-58; Zuhruf 43/71; Duhân 44/51-56; Muhammed 47/15; Vakîâ 56/12-40; İnsân 76/11-21.

¹²⁵ Tosun ve Doğan, *Kavram Haritaları*, s. 7.

¹²⁶ Ülgen, *Eğitim Psikolojisi*, s. 187.

Sunuş Yoluyla Öğretim Stratejisi Aracılığıyla “Cennet” K. Öğretimi

ilgili kavramları analiz etmesinde ve bütünlük içinde şemalaştırmasında kullanılır.¹²⁷ Kavram haritaları, dersin planlanmasında işi kolaylaştırdığı¹²⁸ gibi sürecin değerlendirilmesi aşamasında da öğrencilerin kavramları ne kadar öğrendiğini ölçme aracı olarak kullanılabilir.¹²⁹ Kavram haritaları; ezberci, öğrencinin pasif olduğu, kendisine verilen bilgileri itirazsız kabul eden bir din öğretimi yerine, öğrencinin aktif olduğu, anlamlı öğrenmelerin gerçekleştiği ve kavramsal alt yapısı güçlü bir din öğretimi gerçekleştirebilmek için kullanılacak araçlardan biridir.¹³⁰Cennetle ilgili kavram haritaları:

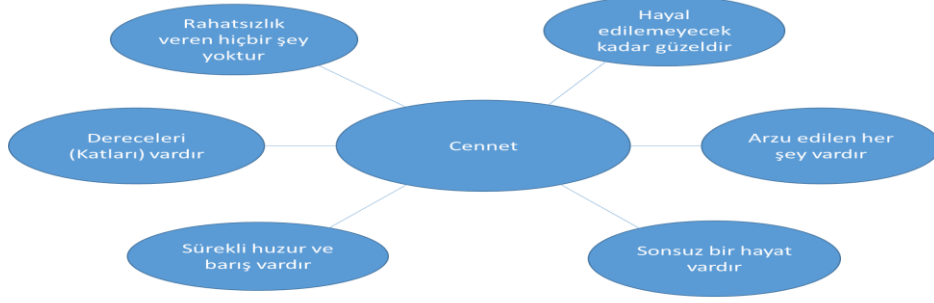
Cennete gidecek olanların bazı özelliklerini gösteren kavram haritası

¹²⁷ Ülgen, *Kavram Geliştirme*, s. 142.

¹²⁸ Erden ve Akman, *Eğitim Psikolojisi*, s. 198; Tosun ve Doğan, *Kavram Haritaları*, s. 13-14.

¹²⁹ Ülgen, *Kavram Geliştirme*, s. 142.

¹³⁰ Tosun ve Doğan, *Kavram Haritaları*, s. 15.

Cennetin özelliklerini gösteren kavram haritası

B. Uygulama Aşaması

Örnek Ders İşlenişi

1. Biçimsel Bölüm

Dersin Adı: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Sınıf: 7. Sınıf

Ünitenin Adı: Melek ve Ahiret İnancı

Konu/Süre: Kıyamet ve Yeniden Dirilme (Cennet Kavramı);
40+40 dakika

Strateji/Yöntem/Teknikler: Sunuş stratejisi, anlatım, soru-cevap, tartışma, beyin fırtınası

Araç-Gereç: Slayt (Ayet ve Hadisler, Kavram Haritaları, Resimler)

Kaynak Kitaplar: Kur'an-ı Kerim Meali, Hadis Kitapları, 7. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı ve Öğretmen Klavuz Kitabı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Klavuzu, MEB Basımevi, Ankara, 2010.

Kazanımlar

- 1.Cennet kavramının tanımını söyler/yazar
- 2.Cennetin genel ve kritik özelliklerini söyler
3. Cennet nimetlerine örnekler verir
- 3.Cennet nimetleri ile dünya nimetleri arasındaki benzerlikler-

ri ve farkları söyler

4. Dünyada yapılan hiçbir iyiliğin karşılıksız kalmayacağını fark eder

5. Yapılan iyilik ve kötülüklerin karşılıksız kalmayacağını kavrayarak sorumluluk bilinciyle hareket eder

7. İyilik yapmaya, kötülüklerden kaçınmaya istekli olur

Değerlendirme

Değerlendirme soruları, Etkinlik 1’i ve Etkinlik 3’ü uygulama

2. Dikkat Çekme ve Öğrencileri Hedeften Haberdar Etme

Derse girişte öğretmen “cennet” kavramının tanımını tahtaya yansıtır. Öğrencilere cennet hakkında neler bildiklerini sorar. Bilenlerden anlatmasını ister. (Hazırbulunuşluk seviyesini ölçmek için Etkinlik 1’i öğrencilere dağıtarak kavram haritasını doldurmalarını isteyebilir)

Öğretmen daha sonra öğrencilere; “bu derste cennet kavramını ve bu dünyada yapılan iyi işlerin hiç birisinin karşılıksız kalmayacağını, iyi insanlar için ahirette ne gibi ödüller hazırlandığını öğrenecek, bu ödülleri kazanmak için hayatta hep Allah (cc)’ın sevdiği işler yapmaya gayret edeceksiniz.” diyerek öğrencileri hedeflerden haberdar ederek güdülenip derse hazırlanmalarını sağlar. Sonra dünyada iyilik yapanların ödüllendirileceği ahiret yurdu cennetin ne olduğunu öğrenelim, diyerek geçiş sağlanır.

3. Kavrama Olumlu ve Olumsuz Örnekler Verilmesi

Öğretmen, “Kur’an’da: “Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir.” (Zilzâl 99/7-8), “İman edip iyi davranışlarda bulunanlara, içinden ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele...”(Bakara 2/25), “Şüphesiz Allah'a karşı gelmekten sakınanlar, cennetler içinde ve pınarlar başındadır.” (Hicr 15/45) ayetlerini okuyarak/tahtaya yansıtarak, Allah bu dünyada yapılan iyi işlerin de kötü işlerin de karşılıksız kalmayacağını söylemiştir” der. Öğrencilerin ayetlerle ilgili görüşlerini alır.

Öğretmen, “Ne ekersen onu biçersin” atasözüyle ilgili öğrencilerin düşüncelerini alır. Öğrencilere, bir sınava çalışıp gerekli hazırlıkları yapanla, çalışmayan kişinin sınavdan alacağı not aynı olur mu? Çalışmadan insanın hedeflerine ulaşması mümkün müdür? Gibi sorular sorularak öğrencilerin konu üzerinde düşünmeleri derinleştirilir.

Öğretmen: *“İman eden ve iyi işler yapanları, içinde ebedi kalmak üzere, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah (bu söylenenleri) hak bir söz olarak vâdetti. Söz verme ve onu tutma bakımından kim Allah’tan daha doğru olabilir?”* (Nisâ 4/122) ayetini okuyarak/tahtaya yansıtarak, şimdide ayette belirtilen “Allah’a inanıp iyi işler yapanlar için ahiret hayatında ödüllendirilecekleri mekân olan “cennetin” nasıl bir yer olduğuna bakalım” der.

a. Kavramın Tanımı

Öğretmen, “cennet” kavramının tanımını tahtaya yansıtır ve cennet kavramının kritik özellikleri üzerinde gerekli açıklamaları yapar. “Cennet; Dünyada Allah’a inanıp, O’nun emir ve yasaklarına uyan ve iyi işler yapan müminler için hazırlanmış olan, içerisinde insanın istediği her şeyin olduğu, sonsuz mutluluk yurdunun adıdır.”

b. Kavramın Kritik Özellikleri

(Kritik Özellikler: Allah’a inanmak, Allah’ın emir ve yasaklarına uymak, iyi işler yapmak, İnsanın istediği her şeyin ona ödül olarak verilmesi, sonsuz mutluluk ve huzur) (“Cennet” kavramının tanımı ve kritik özellikleri açıklanırken; cennetin ve cennete gidecek olanların özelliklerini gösteren kavram haritalarından yararlanılabilir.)

c. Kavrama Olumlu ve Olumsuz Örnekler

Öğretmen, sevgili öğrenciler; “bizler yaptığımız işlere dikkat etmeliyiz. Bu dünyada yapılan işlerin karşılığı ahirette görülecektir. Dünya hayatında ne hazırlarsak ahirette bulacağımız şey odur. Nasıl ki bu dünyada çalışan, emek veren, işini iyi yapanlar başarıya

ulaşıyorsa, ahiret hayatında başarılı olmak için Allah'ın emir ve yasaklarına uymak, iyi işler yapmak için çalışmak gerekmektedir. Allah, Kur'an'da; *“Gerçek şu ki iman edip iyi işler yapanlara gelince, elbette biz iyi iş yapanların ecrini zayi etmeyiz. İşte onlar için içlerinden ırmaklar akan Adn cennetleri vardır.”* (Kehf 18/30) buyurarak, yapılan hiçbir iyiliğin boşa gitmeyeceğini söylemiştir.” der.

Öğretmen, Allah'ın insanlardan iyilik yaparken karşılık beklemeden yapmalarını istediğini ve sadece Allah rızası için yapılan iyiliklerin Allah katında değerli olduğunu söyler. İnsanların karşılık beklemeden iyilik yapmasının toplumda yapılan iyiliklerin sayısını artıracığı, böylece insanlar arasında iyiliğin yaygınlaşacağını söyler. Eğer insanlar dünyalık karşılıklar bekleyerek iyilik yaparlarsa bu insanlar arasında sadece çıkara dayalı bir ilişki ortaya çıkaracağı, bunda toplumda sevgiyi, kardeşliği engelleyeceğini hatırlatır. Sonra *“İyilik yap denize at, balık bilmezse Hâlik bilir”* sözünü söyleyerek, öğrencilerin konuyla ilgili düşüncelerini alır. Ayrıca öğrencilere karşılık beklemeden yaptıkları bir iyilik olup olmadığı sorulup, iyilik yaparken neler hissettiklerini anlatmaları istenilebilir.

Öğretmen: *“Allah insanları boş yere yaratmamış, onlara sorumluluklar yüklemiştir. İyiler için mükâfat, kötüler için ceza yeri hazırlamıştır. İyilik yapmanın insanlara hem bu dünyada hem de ahirette faydaları vardır. Bu dünyada ne yaparsak ahirette onun karşılığını göreceğiz.”* diyerek ara özet yapar.

Daha sonra cennetin nasıl bir yer olduğunu, cennetteki nimetlerin neler olduğunu ve hangi özellikleri taşıdığını, kimlerin cennete gideceğini, bu dünyada yapılan işlerin ahirette bir karşılığının olacağını gösteren örneklerin sunumuna geçilir.

Öğretmen: *“Cennet dünyada iyi işler yapanlar için hazırlanmış olan mükâfat yeridir.”*

Öğretmen: *“İman edip güzel işler yapanları, muhakkak ki onları, içinde ebedi kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennet köşklerine yerleştireceğiz. (Böyle iyi) işler yapanların mükâfatı ne güzeldir!”*(Ankebût 29/58) ayetini okuyarak, verilen emeklerin boşa

gitmediğini söyler. Öğrencilerin ayetle ilgili görüşleri alınır.

Öğretmen: yapılan iyiliklerin karşılığının alınacağını bilmesinin insanların davranışlarını nasıl etkilediğini sorar.

Öğretmen: “Dünyada iyi işler yapanlarla kötü işler yapanların ahiretteki karşılığı aynı olmayacaktır.” diyerek;

“İman edip iyi işler yapanlar var ya, onları içinden ırmaklar akan ve içinde ebedî kalacakları cennet köşklerine yerleştireceğiz. Çalışanların mükâfatı ne güzeldir!”(Ankebût 29/58) *“Allah’a verdikleri sözü kuvvetle pekiştirdikten sonra bozanlar, Allah’ın riayet edilmesini emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) terk edenler ve yeryüzünde fesat çıkaranlar; işte lanet onlar içindir. Ve kötü yurt (cehennem) onlarındır.”*(Ra’d 13/25) ayetlerini okur. Sonra öğrencilerin görüşleri alınarak, yapılan iyilik ve kötülüklerin karşılıksız kalmadığına, dünya hayatından örnekler vermeleri istenilir. (Etkinlik 2 uygulanabilir)

Öğretmen: *“Hiç kimse, yapmakta olduklarına karşılık olarak, onlar için saklanan göz aydınlıklarını bilemez.”* (Secde 32/17) ayetini ve *“Ben salih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir beşer zihninin tasavvur edemeyeceği mutluluklar hazırladım.”*(Buhari, “Tefsir”, 32/1; “Tevhid”, 35; Müslim, “Cennet” 2, (Hadis no:2824). Hadisini okuyarak/tahtaya yansıtarak, cennet nimetlerinin çok çeşitli olduğunu, arzu edilen her çeşit nimetin bulunduğunu ve bu nimetlerin tükenmeyeceğini, hatta birçok sürpriz nimetle karşılaşılacağını söyler. Ayrıca öğretmen, cennette bulunan bazı nimetlerden bahseder.

3. Kavramın Kazanılıp Kazanılmadığının Kontrol Edilmesi ve Transferin Sağlanması

Öğrencilerden, iyiliğe ve kötülüğe örnek olabilecek davranışlara örnekler vermeleri, cennetin özelliklerini, cennet nimetlerini ve kimlerin cennete gireceğini gösteren örnek ayetler bulmaları istenilir. Bazı öğrencilerden buldukları örnekler alınır. Verilen örnekler doğruysa onaylanır, yanlış veya eksikse gerekli düzeltmeler yapılır.

Öğretmen; “cennet iyiler için ahirette hazırlanmış olan, istenilen bütün nimetlerin bulunduğu, sonsuz saadet yurdunun adıdır. Allah yapılan iyiliklerin karşılıksız kalmayacağını söylemiş, insanlardan her zaman iyilik yapmalarını istemiştir.” diyerek dersi özetler.

Sonra öğretmen: “dünyada yapılan her işin bir karşılığı olduğunu, iyilik yapanlar için hazırlanan ödülleri öğrendikten sonra Allah’ın istediği iyi işleri yapıp Allah’ın sevdiği bir kul olmak için caba sarf edeceğinize inanıyorum” diyerek, öğrencileri tekrar güdüler.

Öğretmen dersin sonunda öğrencilerden iyilik yapmakla ilgili bir resim çizmelerini isteyebilir. Aşağıdaki değerlendirme soruları öğrencilere ödev olarak verilir.

Değerlendirme Soruları

1. Cenneti tanımlayınız?
2. Cennetin özelliklerini yazınız.
3. Hangi davranışlar insana cenneti kazandırır?
4. İnsanlar niçin iyilik yapar?
5. “Kötülük her kişinin kârı, iyilik er kişinin kârı” atasözüyle ilgili düşüncelerinizi yazınız.

Ders İçi Etkinlikler

Etkinlik 1

Ders: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

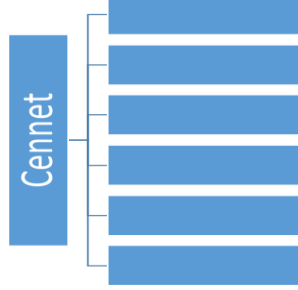
Sınıf: 7

Kazanımlar

Cennetin Özelliklerini yazar

Cennetle ilgili önceki bilgilerini hatırlar

“Cennetle ilgili bildiklerinizi yazınız.”

Kavram haritası tüm öğrencilere dağıtılarak doldurmaları istenilir. Bu kavram haritası oluşturma etkinliğinde ki amaç öğrencilerin ön bilgilerini harekete geçirerek derse güdülerini artırmaktır. Aynı zamanda öğretmen öğrencilerinin hazır bulunuşluk düzeylerini tespit ederek öğretim sürecinde bu noktaları dikkate alır.

Etkinlik 2

Ders: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Sınıf: 7

Kazanımlar:

Dünyada yapılan her işin bir karşılığının olduğunu fark eder

İyi işler yapmak için çalışır

Sorumluluklarının farkına varır

Sorumluluk bilinciyle hareket eder

“Yapılan hiçbir iş karşılıksız kalmaz”

“...Her ne hayır işlerseniz, Allah onu mutlaka bilir.” (Bakara 2/215), “Kim iyi iş yaparsa faydası kendinedir, kim de kötülük yaparsa zararı yine kendisinedir...” (Câsiye 45/15), “Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir.” (Zilzâl 99/7-8)

Yukarıdaki ayetler, tahtaya yansıtılarak, öğrencilerin ayetlerle ilgili düşünceleri alınır. Öğretmen gerektiği yerlerde konuyla ilgili

başka ayet ve hadislerle konuya girer. “Ne ekersen, onu biçersin” atasözünü söyleyerek öğrencilerin konu üzerindeki düşünceleri derinleştirilir. Bu şekilde öğrencilerin dünyada yapılan hiçbir işin karşılıksız kalmayacağını, iyiliklerin ödüllendirileceği, kötülüklerin cezalandırılacağını kavramasını sağlar. Bu bilince varan öğrenci yaşamında sorumluluk bilinciyle hareket edip, iyi işler yapmak için çaba sarf edecektir.

Etkinlik 3

Ders: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Sınıf: 7

Kazanımlar:

1. İyiliklerin sadece Allah rızası için yapılması gerektiğini fark eder
2. Yapılan iyi işlerin karşılığının görüleceğini fark eder
3. Yaptığı iyiliklerde insanlardan karşılık beklemez
4. İhtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını gidermesi gerektiğini fark eder
5. Allah'ın emirlerini yerine getirmek için istekli olur

“İlkeler çıkaralım.”

“O kullar şiddeti her yere yayılmış olan bir günden korkarak verdikleri sözü yerine getirirler. Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler. (Yedirdikleri kimsele-re şöyle derler:) “Biz sizi Allah rızası için doyuruyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz.” “Biz, çetin ve belalı bir günden (o günün azabından dolayı) Rabbimizden korkarız.” İşte bu yüzden Allah onları o günün fenalığından esirger; (yüzlerine) parlaklık, (gönüllerine) sevinç verir. Sabretmelerine karşılık onlara cenneti ve (cennetteki) ipekleri lütfeder.” (İnsan 76/7-12).

Yukarıdaki ayetler tahtaya yansıtılır ve öğrencilerden ayetlerde bahsedilen konularla ilgili ilkeler çıkarmaları istenilir. Daha sonra çıkardığı ilkeleri paylaşmak isteyen öğrencilerin ilkeleri okuması istenilir. Doğru olanlar pekiştirilir, yanlış olanlar düzeltilir.

Sonuç

Kavram öğretimi söz konusu olduğunda, hangi kavramın, kime, nasıl öğretileceğinin belirlenmesi bir zorunluluktur. Ancak bu sorulara doğru cevaplar verilerek yapılacak olan bir kavram öğretimiyle istenilen hedeflere ulaşılabilir. Bilişsel öğrenmelerden birisi olan kavram öğretimi din öğretiminin temel konularındandır. Din öğretiminde kavram öğretimi önemli olduğu kadar zordur. Özellikle dinin soyut kavramlarının öğretimindeki güçlükler, doğru kavramları; öğretilecek olan kavrama ve öğrenciye uygun bir stratejiyi, farklı birçok öğretim yöntem ve tekniğiyle uygulayarak öğretmekle aşılabılır. Kavram öğretiminde farklı stratejiler olmakla birlikte bu çalışmada; “cennet” kavramının, sunuş yoluyla öğrenme veya anlamlı öğrenme stratejisi kullanılarak öğretiminde nasıl yapılabileceği ortaya konmaya çalışılmıştır. Kavram öğretiminde kullanılan strateji kadar, öğretmenin stratejiyi nasıl uyguladığı da önemlidir. Sunuş yoluyla öğretim stratejisi sadece düz bir anlatım yerine farklı birçok yöntem ve teknikle uygulandığında, öğrencinin aktif bir şekilde derse katıldığı, anlamlı öğrenmelerin gerçekleştiği bir öğretim faaliyeti gerçekleştirilebilir. Bu şekilde uygulanan bir sunuş yoluyla öğretim yaklaşımıyla “cennet” kavramının öğretimi, daha kolay ve kalıcı olabileceği gibi “cennet” konusunda doğru bilgilerin öğrenilmesi, yanlış bilgi ve algıların düzeltilmesi gerçekleştirilebilir. Sonuçta, “cennet” kavramı öğretilirken, cennetin ve cennet nimetlerinin ne olduğu anlatılmakla birlikte, asıl vurgunun, insanı cennete ulaştıracak olan iyi işler yapmaya ve dünyada yapılan her işin bir karşılığının olacağına yapılmasının daha faydalı olacağını söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Abdülbâki, M. Fuad, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Kur'an*, “cennet” md., tsz.
- Akyürek, Süleyman, “Din Eğitiminde Kur'an Kavramlarının Öğretimi”, *X. Kur'an Sempozyumu (Kur'an ve Eğitim) (12-13*

- Mayıs), Fecr Yayınları, Ankara, 2008, ss. 85-106.
- Akyürek, Süleyman, *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi (Doğruluk Kavramı Örneği)*, DEM Yayınları, İstanbul, 2004.
- Âlûsî, Ebû'l-Fadl Mahmud, *Rûhu'l-Meânî fî-Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîm*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, I-XXX, Beyrut, tsz.
- Batar, Yusuf, “Bir Öğretim Yöntemi Olarak Emsal'ul-Kur'an”, *İslâmi İlimler Dergisi*, Yıl:8, Cilt:8, Sayı:1, 2013, ss.323-346.
- Bilen, Mürüvvet, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, Takav Yayıncılık, Ankara, 1993.
- Bilgin, Beyza, “İlkokullarda Din Bilgisi Dersleri”, *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, A.Ü. İlahiyat Fakültesi, c. V, Ankara, 1982, ss. 157-166.
- Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Yeni Çizgi Yayınları, Ankara, 1995.
- Bolay, S. Hayri, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- Buhârî, Muhammed İbn İsmail, *Sahîh-i Buhârî*, Dâru'bnî Kesir, thk. Mustafa Dîb el-Buğa, I-VI, Beyrut, 1407/1987.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000.
- Cevziyye, İbn Kayyım, *Hâdi'l-Ervâh ilâ Bilâd el-Efrâh*, çev. İ. Hakkı Sezer, Uysal Kitabevi, Konya, 1994.
- Coşkun, Mahinur Karataş, *Kavram Öğretimi*, Karahan Kitabevi, Adana, 2011.
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2015.
- Erden, Münire ve Akman, Yasemin, *Eğitim Psikolojisi (Gelişim-Öğrenme-Öğretme)*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2014.
- Fidan, Nurettin, *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, Pegem A Yayınları, Ankara, 2012.
- Firuzabadî, *el-Kamusi'l-Muhît*, Beyrut, 2005.

- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed, *Lisân'ul-Arab*, (I-XV), Beyrut, 1994.
- İsfehânî, er-Rağıb el-Hüseyin İbn Muhammed, *el-Müfredât Elfâzi'l-Kur'ân*, çev. Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul, 2007.
- Kara, Ömer, *Kur'an'da Metafizik Bir Âlem Cennet*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2002.
- Koçyiğit, Talat, *Kur'an ve Sünnette Ru'yet Meselesi*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1974.
- Müslim b. Haccâc, Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyri, *Sahih-i Müslim*, thk. Muhammed FuadAbdulbâkî, I-V, Darulİhyâ-i't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- Özdemir, Saadettin, "Din Eğitiminde Kavram Öğretimi", *tabular rasa-felsefe ve teoloji*, yıl:3, sayı: 9, 2003, ss. 281-288.
- Razî, Fahreddin, *Tefsir-i Kebir (Mefâtihu'l-Gayb)*, ter. Komisyon (Suat Yıldırım vd.), I-XXIII, Huzur Yayınları, İstanbul, 2013.
- Renzo Vianello; Kalevi Tamminen; Donald Ratcliff, "Çocukların Dini Kavramları", (Çev. İlhan Yıldız), *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 7, İstanbul, 2000, ss.403-444.
- Selçuk, Mualla, "Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri", *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2000, ss.11-20.
- Selçuk, Mualla, "İlk öğretimde Din Dili ve Sembolik Anlatım", *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 1991, Ankara, ss 336-340.
- Selçuk, Mualla, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991.
- Senemoğlu, Nuray, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim (Kuramdan Uygulamaya)*, Özsen Matbaa, Ankara, 1998.
- Sönmez, Veysel, *(Program Geliştirmede) Öğretmen El Kitabı*, Adım Yayıncılık, Ankara, 1993.
- Sevinç, İrfan, "Esmâ-i Hüsnâ'dan el-Vedud İsminin Din Öğretimine

- Konu Edilmesi ve Ders Uygulama Örneği”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl:13, Sayı:26, Kahramanmaraş, 2015, ss.91-123.
- Suphi, Salih, *Ölümden Sonra Diriliş (Ayet ve Hadislerle Cennet ve Cehennem)*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1998.
- Şahin, M. Süreyya, “Cennet” md, *DİA*, c. 7, ss. 374-376.
- Taştekin, Osman, *Kıyamet ve Ahiretle İlgili Kavramların Öğretimi*, Palmiye Kitapları, Samsun, 2002.
- Tirmizî, Ebû Ali Muhammed İbn İsa, *Sünen-i Tirmizi*, Thk. BeşşârAvvâd Ma’ruf, Daru’l Ğarbi’l-İslami, Beyrut, 1998.
- Topaloğlu, Bekir, “Cennet” md., *DİA*, c. 7, ss. 376-386.
- Tosun, Cemal ve Doğan, Recai, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Kavram Haritaları*, Pegem A Yayınları, Ankara, 2005.
- Ülgen, Gülten, *Eğitim Psikolojisi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Ülgen, Gülten, *Kavram Geliştirme*, Nobel Yayıncılık, 2004.
- Yavuz, Ömer Faruk, *Kur’an’da Sembolik Dil*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2006.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, (Sadeleştirilenler; İsmail Karaçam ve Diğerleri), I-X, Azim Dağıtım, İstanbul, tsz.
- Zemahşeri, Ebu’l-Kasım Muhammed b. Ömer, *el-Keşşaf*, Beyrut, 2009.